

УДК 94(477)

Володимир Струганець

**БАЧЕННЯ ОЛЕКСАНДРОМ ТИСОВСЬКИМ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД**

У статті проаналізовано бачення О. Тисовським проблеми виховання української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період. Досліджено низку праць, присвячених цим проблемам та розкрито основні його думки щодо їх вирішення.

Ключові терміни: Олександр Тисовський, проблеми виховання, українська молодь, міжвоєнний період, наукова творчість.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що виховання української молоді у першій половині ХХ ст. вивчалось дослідниками досить широко. В основному зверталася увага на загальні концепції, насамперед, у шкільному вихованні. Трактуючи О. Тисовським проблем виховання української молоді не розглядалось досі жодним дослідником. Деякі його виховні ідеї, розглянуті в контексті вивчення виховної моделі "Пласту", і у повній мірі не відображають проблеми виховання української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період.

Наукова новизна досліджуваної проблеми полягає в тому, що основні ідеї виховання молоді, які діяч висвітлив у своїй науковій творчості, науковцями не досліджувались. На основі архівних джерел, таких, як: стаття "Наша молодіж (психологічна студія природника)", "Де що про домашнє виховання (виступ виголошений на батьківських зборах 3.4.1938 р.)", статті "Де що про умови виховання" та "На тему сучасного виховання" ми намагались показати погляди науковця на проблеми у вихованні української молоді в Східній Галичині у міжвоєнний період. Думки О. Тисовського у сфері виховання молоді заслуговують на ґрунтовне наукове пізнання й об'єктивне їх висвітлення.

Об'єктом дослідження є процеси, які відбувались у вихованні української молоді Східної Галичини в міжвоєнний період.

Предметом дослідження є бачення О. Тисовським проблем виховання української молоді у Східній Галичині в міжвоєнний період.

Основна мета публікації – проаналізувати бачення О. Тисовським проблеми виховання української молоді в Східній Галичині досліджуваного періоду.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі публіцистичних, науково популярних та педагогічних праць автора, присвячених вихованню молоді; розкриті основних думок О. Тисовського що стосуються виховання української молоді, як у шкільному, так і позашкільному середовищі; розкритті змісту бачення ним проблем у вихованні молоді на основі їх аналізу.

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні педагогічної діяльності О. Тисовського, поза межами наукових досліджень залишається чимало питань, що стосуються його творчої діяльності та залишаються недослідженими першоджерела, що розкривають основний зміст діяльності науковця у сфері виховання молоді. Частково ця проблема вивчалася у контексті усієї виховної системи скаутської організації "Пласт", одним із засновників якої був О. Тисовський і знайшла широке відображення у працях З. Удич [11–13] та Ю. Жданович [14–15], що досліджували методи виховання у "Пласті" крізь призму педагогічної науки.

Педагогічний процес виховання у "Пласті" досліджувала М. Чепіль, у статті "Педагогіка Пласту (перша третина ХХ ст.)" [16]. М. Окаринський [17] звертав увагу на формування фізичного здоров'я пластунів, та поетапні зміни у цьому напрямку. А. Окопний у статті "Новаторське використання системи фізичного виховання в педагогічній роботі О. Тисовського" [18], частково висвітлив педагогічні методи, які О. Тисовський використовував для покращення фізичного розвитку української молоді.

Джерельну базу дослідження складають архівні матеріали, що стосуються діяльності О. Тисовського, які знаходяться в особовому фонді діяча у Центральному державному історичному архіві України в м. Львові (далі – ЦДІАЛ України). Зокрема, сюди варто віднести такі рукописні матеріали, як: стаття "Наша молодіж (психологічна студія природника)", "Де що про домашнє виховання (реферат виголошений на батьківських зборах 3.4.1938 р.)", статті "Де що про умови виховання" та "На тему сучасного виховання". Рукописи цих статей знаходяться у справах 14, 23, 89 цього фонду.

Цінним джерелом у досліджуваній проблемі є праця О. Тисовського "Життя в Пласті" [19], яка вперше вийшла друком у 1921 році, і декілька разів перевидавалася. У ній зберігається детальний опис процесу виховання у "Пласті" та методики, які повинен застосовувати скаут-вихователь для підготовки юнацтва до повноцінної діяльності в організації.

Важлива інформація що стосується формування особистості науковця, та його становлення як педагога-вихователя, знаходиться у збірці спогадів О. Тисовського, опублікованій його соратником Т. Данилівим під назвою "Основоположник Пласту (до 80-річчя з дня народження професора д-ра Олександра Тисовського)" [1].

Окреслена нами проблема не знайшла ґрунтовного висвітлення у наукових публікаціях, тому аналіз історіографії та джерельної бази дослідження дозволяє нам зробити зважений висновок про те, що сьогодні у науковій літературі відсутні праці у яких було б розкрито основні ідеї О. Тисовського у сфері виховання молоді.

О. Тисовський значну частину свого життя присвятив дослідницькій праці у сфері біології, попри те ніколи не переставав бути педагогом і вихователем для підростаючого покоління. Він залишив після себе низку публікацій, що стосувалась не лише періоду діяльності у Пласті, а також періоду педагогічної роботи у школі. Науковець розпочав педагогічну діяльність у 1909 році у німецькому дівочому ліцеї імені Фанні фон Діттер у Львові, де його батько був директором. Склавши у 1911 році учительський державний іспит, він став заступником учителя (суплентом) Української державної академічної гімназії у Львові [1, с. 9]. Упродовж 1911–1919 рр. з невеличкою перервою, в один рік, пов'язаною з військовою повинністю О. Тисовський викладав у гімназії [2, арк. 8].

Педагогічна праця допомогла йому зробити певні висновки щодо психологічного стану молоді після війни та змін у її світогляді. Вважаючи що причиною цього є низка проблем у виховному процесі, які виникли після війни, педагог намагався знайти шлях до їх подолання і свої роздуми виклав у вигляді кількох праць, які сьогодні становлять неабияку цінність, як історичне джерело, що окреслює певне коло проблем у вихованні української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період.

Значною заслугою О. Тисовського було те, що попри свою наукову діяльність у сфері природознавства, він знаходив час для виховання української молоді і присвятив цьому процесу низку своїх напрацювань. Вони не обтяжені науковою мовою, а подекуди мають художнє забарвлення в силу того, що науковець був також і письменником. Досліджувані нами праці стосуються проблем у системі виховання молоді у міжвоєнний період на території Східної Галичини, яка у цей час перебувала під владою Польської Республіки.

У статті "Наша молодіж (психологічна студія природника)", звертається увага на розбіжності у світогляді тогочасної молоді і старшого покоління, значне місце у праці відводиться проблемі патріотичного виховання української молоді Східної Галичини. Автор намагається звернути увагу на відсутність бажання молоді плекати власну культуру і збагачувати її своєю працею. Час написання статті невідомий, проте можемо припустити, що вона відноситься до другої половини 30-х років ХХ ст. У вступі автор визначає мету статті, наголошуючи на тому що вона не полягає у критиці молоді чи інакодумців, які не згодні з його твердженнями. У підтвердження можна навести слова автора: "Хочу саме у вступі розвіяти упередження...що кожне слово (написане тут – авт.) є шаблонною критикою всього того, що робить учень... Це упередження викликає підозру, що кожен вчитель свідомо чи несвідомо бажає від учня неможливого, того, чого напевне і сам не виконував коли був учнем" [3, арк. 1]. Насамперед, метою статті було показати ті проблеми, які заважали нормальному розвитку української системи виховання у міжвоєнний період, як у шкільному середовищі, так і поза ним.

Важливою особливістю цього джерела було те, що думки, уміщені тут, сформульовані доступною літературною мовою із художнім забарвленням та наведенням прикладів із життєвого досвіду О. Тисовського. Таким чином, описано психологічні особливості підлітків у спілкуванні із батьками, учителями, тобто з особами які вже мали певний життєвий досвід і намагалися донести його до учнів. О. Тисовський вважав, що коли старший намагається у чомусь переконати молодшого це, на його думку, як два потяги які їдуть у різних напрямках і колись мають зустрітись на одній станції. Виховання він порівнював з ремонтом цих доріг і спрямуванням їх до спільної мети. На жаль, українська молодь, яка була головним каталізатором всього суспільства не бажала відшукати цю дорогу [3, арк. 3–4].

Оскільки науковим зацікавленням О. Тисовського було природознавство і вивчення усього живого, то не дивно, що саме молодь стала об'єктом його спостереження. Займаючись її вихованням у "Пласті" та приділяючи багато часу учням у школі, педагог мав можливість спостерігати за їх поведінкою, взаємовідносинами один з одним та ставленням до старших, а також змінами у їх світогляді й вподобаннях упродовж значного періоду часу.

Автор подав деякі цікаві факти із повсякденного життя та самоорганізації молоді під час навчання. Зокрема, відзначав одну подію, яка навела його на думку, що українська молодь хоча і має певні засоби для реалізації своїх здібностей, переважно самостійно не бажає цього робити, занебруючи свій таланти. Коли він йшов коридором Львівської академічної гімназії, то побачив клаптик паперу, неохайно прикріплений на стенді, який виявився оголошенням про діяльність гімназійної бібліотеки. Здивувало О. Тисовського те, що той, хто почепив сюди, та й у інших місцях, схожі оголошення не мав найменшого бажання використати цей же час на більш дбайливе виготовлення

оголошення, у якому розповідалося б про бібліотеку так, щоб у тих, хто читатиме це повідомлення, виникло бажання відвідати бібліотеку. О. Тисовський вбачав таку безвідповідальність у небажанні працювати на благо культури і відсутність прагнення до чогось кращого [3, арк. 8].

Значній критиці у статті піддаються організації, засновані переважно після Першої світової війни, які мали б опікуватися молоддю, спонукати її до різного роду діяльності, а натомість вони є наслідком штучного наслідування товариств що існували раніше і були не здатні до креативності і створення такої культурної моделі, у якій були б поєднані досвід старшого покоління і "свіжі" погляди молоді на ті чи інші процеси, що відбувалися у суспільстві [3, арк. 11].

Вважаємо, що критика є дещо необ'єктивною, оскільки судження автора ґрунтувалися на власних спостереженнях, заперечували інші чинники, які у певній мірі перешкождали діяльності наукових, освітніх, культурних товариств. З цього приводу варто зазначити, що у 20–30-х роках ХХ ст. Східна Галичина перебувала під владою Польщі, яка не була зацікавлена у розвитку української мови і культури, що можна підтвердити обмеженнями, які стосувалися діяльності української школи та громадських культурно-освітніх організацій. Найперше це так званий "кресовий закон Грабського" від 31 липня 1924 р., коли польський сейм затвердив деякі постанови з реорганізації шкільництва, внаслідок чого були створені умови для спільного навчання та виховання дітей різних національностей, що проживали на території Східної Галичини. Цю функцію мали виконувати двомовні польсько-українські школи, більшість предметів у яких викладалися польською мовою. Саме цей закон сприяв утискам українського населення Східної Галичини на культурному та мовному підґрунті. Після його запровадження кількість українських державних початкових шкіл тут зменшилась з 2426 у 1920–1921 рр. – до 745 у 1927–1928 рр. [5, с. 14–15], а вже станом на 1939 р. їх кількість становила лише 139 шкіл [4, с. 126]. Іншим обмеженням громадських свобод українського населення була заборона діяльності "Пласту" на території Східної Галичини у 1930 році. Ця подія завдала відчутного удару культурно-освітньому життю українців, оскільки саме скаутська організація була осередком патріотичного виховання української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період.

Отже, не є дивним те, що діяльність різних наукових гуртків, які в основному створювалися при навчальних закладах, а отже контролюватися дирекцією, здійснювали малоактивну і шаблонну діяльність, винятком може послужити НТШ, яке охоплювало значну кількість членів.

Інша проблематика статті О. Тисовського полягала у визначенні ролі патріотизму у вихованні української молоді Східної Галичини в міжвоєнний період. Присвятивши цьому питанню більшу частину публікації, О. Тисовський намагався окреслити важливі аспекти патріотичного виховання в українських школах, з цього приводу він зазначав, що "Патріотизм – це почуття особистої гідності перенесене з одиниці, з одної людини на цілий народ" [3, арк. 12–13]. Автор порівнював справжній патріотизм із "пізнанням самого себе" (лат. "gnothi seauton"). В основі цього почуття не повинно бути ненависті до інших народів, бо ця ненависть є залишком тваринного інстинкту в людині і веде до зарозумілості та переоцінки своїх можливостей. Прикладом недостатнього патріотизму в українській молоді автор вважає проведення шевченківських концертів, які, на його думку, позбавлені будь-якої святковості. Молодь радше візьме участь у антимосковській чи антипольській демонстрації, аніж відвідає святкове дійство [3, арк. 13–14].

Подібні приклади автор наводить з повчальною метою, а не задля критики, про що він наголошував у заключній частині статті. Поряд із критичними думками, автор висловлював поради для молоді, які, й на його думку, доречно було б врахувати, а не відкидати як чергове повчання учителя [3, арк. 18].

Чергове напрацювання О. Тисовського мало назву "Дещо про домашнє виховання" [6], поради у вигляді доповіді, виголошеній автором на батьківських зборах 3 квітня 1938 р. Тут він описав негативні, на його думку, аспекти домашнього виховання дитини у міжвоєнний період і висловив низку власних ідей, які здатні змінити ситуацію на краще. У вступі наголошувалося на психологічних змінах що відбулися в свідомості молодого покоління яке було учасником Першої світової війни. Автор писав з цього приводу, що молодь стала свідком усіх жахів війни, а також перебування у постійній небезпеці залишило відбиток у свідомості і характері молодих людей [6, арк. 1]. Різниця у світогляді, на думку автора, була основною причиною непорозумінь, що виникали між батьками і дітьми, для їх виховання не підходили уже застарілі методи, потрібно шукати нові підходи, що в свою чергу було важким і тривалим процесом.

Упродовж 1915 року О. Тисовський служив у австрійському війську і бачив як війна змінювала уже зрілих, досвідчених людей і як впливала на психологічно ще не сформовану молодь. Внаслідок цих змін виникло багато проблем на шляху педагогічного виховання, які потрібно було подолати, а не відкладати їх вирішення на пізніше, бо "молодь є нашим майбутнім суспільством і залишивши її напризволяще, ми ставимо під загрозу добробут нашого майбутнього, і в цьому винні не вони (діти – авт.), а ми самі" [6, арк. 2]. Вирішенню цих проблем він присвятив значну частину своєї творчості.

Основне місце у вихованні дитини О. Тисовський відводив навколишньому оточенню, невід'ємною складовою якого була родина. На його думку, якщо процес виховання обмежуватиметься лише навчанням у школі, то це призведе до відчуження дитини від рідні, з цього приводу педагог наголошував на негативному впливі на психологічний і культурний розвиток молоді авторитарного виховання у сім'ї, що супроводжувалося лайкою, а досить часто і побиттям. Застосування таких методів було небезпечним для нормального розвитку дитини, бо: "...страх і побиття завжди тільки деморалізували істоту..." [6, арк. 5]. Таке ставлення батьків до своїх дітей автор пов'язував також із наслідками війни. Низка побутових проблем, матеріальна скрута повоєнного часу, втрати близьких на війні та інші негаразди вплинули і на доросле населення погіршивши їх психологічний стан.

У кінці 20–30-х рр. XX ст. фінансове становище деяких українців в Східній Галичині вже було дещо стабільнішим, особливо у містах. Багато сімей, які жили у достатку, покладалися на те, що матеріально забезпечивши дитину, вони тим самим сприяють її хорошому вихованню. На думку О. Тисовського, це було помилкою, оскільки батьки, які зайняті лише поліпшенням матеріального становища не зможуть забезпечити відповідної уваги своїй дитині, отже існує небезпека втрати контролю над нею. Крім того у досить ранньому віці дитина отримує можливість на власний розсуд розпоряджатися виділеними їй коштами, які витрачає на шкідливу їжу, захоплюється алкоголем та цигарками [6, арк. 7]. Таке виховання, на думку О. Тисовського, призведе до виховання людини, яка переслідуватиме лише меркантильні цілі, що матиме в свою чергу негативний вплив на суспільство загалом. Можемо знайти деяку невідповідність у думках автора, оскільки раніше він засуджував недостатнє матеріальне забезпечення населення та відзначав його негативний вплив на виховання молоді, а у даному твердженні уже засуджував надмірне фінансове забезпечення дітей, що призводило до їх розбещеності. Проте, варто зазначити, що О. Тисовський намагався торкнутись усіх, на його думку важливих аспектів у вихованні української молоді, а тому доцільно припустити, що йдеться про виховання у сім'ях, що належали до різних верств населення, але були частиною однієї спільноти.

Важливим внеском О. Тисовського у загальну систему виховання було те, що він відстоював думку про те, що у батьків повинна бути мета виховання дитини і спільна ідея, яка зацікавила б одночасно і батьків і дітей, бо якщо батьки зможуть стати для дитини односторонніми, вони зможуть викликати у неї довіру до себе. Цією ідеєю, на думку науковця, мала б бути віра у власний народ і обов'язок його захищати [6, арк. 8]. Тут можна навести деякі аналогії із раніше охарактеризованою статтею О. Тисовського "Наша молодіж (психологічна студія природника)" [3], у яких автор вказував на важливість патріотичного виховання в українському суспільстві, що обумовлено складною політичною ситуацією, у якій опинилася Східна Галичина у міжвоєнний період.

Національно свідоме виховання здатне зародити у свідомості молоді людини світогляд, який вона підтвердить своїми вчинками. Інакше вона потрапить під чужий вплив і хтось інший нав'язуватиме їй свій світогляд, який може бути ворожий переконанням батьків [6, арк. 9].

О. Тисовський виділяв також низку інших проблем у вихованні, пов'язаних із вихованням. Таким чином, він наголошував, що перевтома, недотримання правил особистої гігієни, неохайність тощо негативно впливають на нормальний фізичний та психологічний розвиток. У подоланні цих недоліків важливим чинником виступає домашнє виховання. Батьки зобов'язані доглядати за дітьми, виховувати у них почуття чистоти, добропорядності і старанності. Важливим, на думку автора, було спілкування батьків із дітьми таким чином, щоб викликати у них довіру. Наприклад, якщо у дитини проблеми із навчанням, потрібно про це довідуватися від неї особисто, розмову побудувати таким чином, щоб вона не боялася розказати батькам про свої невдачі. При виявленні причини цих невдач не можна лаяти чи бити дитину, а спільними зусиллями знайти вихід з такої ситуації [6, арк. 12]. Такий підхід до виховання викличе довіру дитини, батьки стають товаришами для неї.

Значну увагу у праці приділялося бажанням дитини проводити свій вільний час. О. Тисовський зазначав, що не потрібно забороняти дитині гратися, але гра має бути повчальною і відповідати принципам виховання, проходити у відповідному товаристві, тому батьки повинні слідкувати з ким дитина грається і у яку гру [6, арк. 13]. Може бути, що дитина виявляє захоплення якимось видом спорту, тоді обов'язком батьків було б забезпечення найкращих умов для того, щоб дитина сумлінно займалася цим спортом [6, арк. 14].

Значну увагу потрібно приділяти тому, що молодь читає. Якщо батьки бачать, що їх дитина бере до рук книгу, то повинні контролювати щоб це були "часописи і цікаві книги написані дбайливо, ідейно і рідною мовою", здатні залишити в молодій свідомості позитивний відбиток. Якщо дитина не читає книги, а лише перебирає сторінки, шукаючи малюнки, або книга виявилася вульгарною чи неідейною, це обов'язково матиме вплив на неї [6, арк. 14–15]. Автор одразу ж намагається пояснити таке своє твердження на прикладі української мови. Оскільки у 20–30-х XX ст. на території Східної Галичини була поширена польська мова, то постала гостра проблема втрати української

самобутності через втрату української мови. Українська книга у цей період історії була рідкістю, її можна було знайти у приватних колекціях чи у читальнях товариства "Просвіта". Тому характерним було те, що автор намагався переконати батьків у вихованні дітей у дусі патріотизму і відданості українській мові та культурі.

У заключній частині статті О. Тисовський наголошував на важливому, на нашу думку, аспекті домашнього виховання, який стосується найперше батьків. Заради добра дитини і хорошого її виховання, батьки повинні піти на певні жертви. Він пояснював це твердження на прикладі куріння, якщо батьки мають цю шкідливу звичку і не бажають її позбутися, то відповідно і не мають права вимагати від дитини не переймати цю звичку. Натомість важливішим буде відмовитися від куріння і таким чином захистити здоров'я своєї дитини. Адже змалечку, діти намагаються наслідувати своїх батьків у манері говорити, ходити, у поведінці, рухах, тому не дивно що будь-яка реакція батьків на обставини що склалися також переходить до їх дітей [6, арк. 17–18].

Домашнє виховання, на думку О. Тисовського, повинно усіма своїми силами намагатися скріпити у дитині почуття товарищескості, співробітництва, взаємоповаги, розуміння своєї приналежності до громади, суспільства, народу бо "Прояви злості, егоїзму, неповаги до товаришів зазвичай беруть свій початок з домашнього виховання. Дитині не можна дозволяти нехтувати товариством і тримати злість на товаришів". [6, арк. 22]. На нашу думку, це твердження О. Тисовського є доречним і сьогодні, бо егоїзм може згубно вплинути як на людину, так і на суспільство загалом. У цьому питанні батьки мають відігравати вирішальну роль, оскільки саме від них повинна йти ініціатива, вони своїм прикладом зобов'язані демонструвати молодому поколінню відданість своєму народу. Це може виражатися у найрізноманітніших формах і в добровільних внесках на розбудову українських товариств, установ, чи інших культурних закладів, і в підтримці національного виробника, і у відвідуванні масових заходів за участю української громади тощо [6, арк. 24].

Підсумовуючи попередні твердження, автор наголошував на тому, що важливою у домашньому вихованні є увага батьків до дитини. Важливою умовою виступало визначення певних цілей перед дитиною, зрозумілих і корисних, а також ґрунтуватися на ідеї і ця ідея має будуватись на любові до власного народу. Для досягнення цих цілей, потрібно докладати максимум зусиль, а завдання батьків – показати приклад дитині і скерувати її на правильний шлях, бо без впливу домашнього оточення марно надіятись на успіх виховання [6, арк. 24–25].

У статті О. Тисовського "Деяко про умови виховання" [7] частково розкрито проблеми виховання української молоді у Східній Галичині в міжвоєнний період. Цінним у цьому джерелі є те, що автор на основі власних спостережень порівняв умови виховання у школі в довоєнний період та у міжвоєнний час, чітко виділивши спільні та відмінні риси. У вступі О. Тисовський зазначав, що процес виховання відбувався переважно у шкільному середовищі і основним його завданням було зацікавити молодь розумінням потреб суспільства, щоб у майбутньому їх досягнути. Над можливою війною не задумувалися, аж поки вона не розпочалася і не принесла з собою матеріальні збитки та негативні зміни у свідомості людей, залишила також свій відбиток і на методах виховання, які усе частіше почали набирати риси військового вишколу. У 1914 р., коли вийшла постанова австрійського уряду про повну мобілізацію, поняття "шкільне виховання" занепадає і згодом основне завдання школи зводилося до фізичної та психологічної підготовки молоді для служби у війську [7, арк. 56–57]. Проте ні матеріальної ні навчальної бази для цієї підготовки не було, тому її реалізація йшла дуже повільно.

За словами автора, у цей час теоретична наука відійшла на другий план, а надавалася перевага фізкультурі, спорту, військовій підготовці, та тим предметам, які будь-яким чином пов'язувалися з військовою справою. Наслідки таких радикальних змін у навчальному процесі були неоднозначними. У контексті того, що фізична підготовка молоді значно покращилася у порівнянні з довоєнним часом, рівень інтелекту значно знизився [7, арк. 59]. З цим твердженням О. Тисовського частково погоджуємося, проте спричинене зниження рівня освіти у Східній Галичині на початку ХХ ст. не лише війною. На думку Н. Мисак, на початку ХХ ст. українське населення, яке проживало на території Австро-Угорщини, зазнавало значної дискримінації в освіті з боку польськомовного населення цієї території. Насамперед, це пов'язано з незадовільною підготовкою українських педагогів, які згідно з ухвалою Галицького сейму, де більшість становили поляки, від 1906 р. змушені були проходити кваліфіковану підготовку лише у двомовних (утраквістичних) школах. У 1912 році в Східній Галичині з 18 педагогічних навчальних закладів 8 були польськими, а 10 – двомовними. Звичайно, що така політика у сфері освіти спричинила відсутність кваліфікованих українських педагогів, що мало відображення на рівні знань української молоді, ще задовго до початку воєнних дій [8, с. 20–21].

Підвищенню рівня освіти українців Східної Галичини сприяли українські культурно-освітні товариства, низка яких діяла тут у міжвоєнний період. Серед них можна виділити "Рідну школу", "Просвіту", "Сільський господар" тощо. Представники цих громад приступили до створення

приватних шкіл. Дослідник Д. Герцюк зазначав, що відкриттю перших приватних навчальних закладів передувала роз'яснювальна робота з батьками про користь і необхідність освіти для дітей. Згідно з його даними, станом на 1937–1938 рр. українська спільнота Східної Галичини утримувала 16 приватних українських гімназій [9, с. 213].

У статті "Деяко про умови виховання" О. Тисовський досить прискіпливо віднісся до цієї ініціативи української громадськості, вважаючи що виникнення приватних навчальних закладів обмежувало доступ туди простій молоді [7, арк. 60]. На його думку, нові школи потребували значного вливання коштів, яке в умовах війни держава не могла забезпечити, оскільки більшість бюджету йшло на військові потреби. Такі проблеми призвели до того, що молодь не мала шкіл, приватні школи могли обслуговувати лише тих, хто міг оплатити навчання, багато здібних учнів з бідніших сімей позбавлялись можливості здобувати освіту, це різко засуджував О. Тисовський. На його думку, такі умови були неприпустимі, адже і серед провінційного середовища можна було знайти здібних молодих людей. Свої роздуми автор підсумував твердженням, що "Шкільна оплата, тобто залежність школи від матеріального становища учнів є найбільшою помилкою в порівнянні із довоєнною школою" [7, арк. 61–62]. Важко погодитись із такою тезою автора, оскільки, якщо подивитися на платну освіту в контексті ситуації, що склалася у країні, то зрозуміло, що засобів для нормального функціонування освітнього і шкільного апарату не було, отже існування системи освіти можна було забезпечити лише коштами тих, хто навчався та добровільних внесків, що і було реалізовано у вигляді приватних шкіл.

У цей час виховання зустріло на своєму шляху низку нових проблем, які потрібно було нагально вирішувати, на ці питання також звертав увагу О. Тисовський у своїй праці. Війна показала, що за допомогою грубої сили можна здобувати собі авторитет у громаді. У відносинах між учнями дедалі частіше проглядався "занепад інтелігентності та розквіт брутальності", хто слабший, той попадав під вплив фізично сильнішого. Такі проблеми, за словами педагога, опановували шкільне та позашкільне життя. Відношення до учителів з боку учнів погіршувалось. Хто із педагогів був спокійної і лагідної вдачі, того підносили на кпини та намагалися зневажити перед усім класом, аби показати свій непокірний характер. Особливо це було видно на прикладі ставлення до жінок-педагогів. Джентльменська поведінка хлопців при жінках у середньошкільному середовищі вважалася принизливою [7, арк. 67–69]. Можемо погодитись із автором, що така поведінка юнаків була наслідком не лише недостатньої уваги при вихованні, але й умов, в яких молодь виховувалась у час повоєнної розрухи.

У заключній частині статті О. Тисовський звернув увагу на ідеологічну складову виховання молоді, у тому числі української, в міжвоєнний період. Значною проблемою, яка виникла у цей час історики вважають виникнення тоталітарних держав. Існування суспільного ладу на основі одної ідеології ґрунтується на контролі виховного впливу на суспільство. Цей контроль є особливо небезпечний, коли дозвіл на нього дає сама держава. Такий стан речей гостро критикував О. Тисовський, з цього приводу він зазначав, що "якщо діти усвідомлять, що вчитель говорив їм те, що йому наказали, а не те що було насправді, то вони швидко втратять до нього довіру, а довіра – це є основна умова для успішного виховання молоді". Автор намагався пояснити цю свою думку на прикладі учителів історії, які вдвались до замовчування деяких історичних фактів і навчали дітей на основі підручників, виправлених ідеологічно заангажованою цензурою. "Молодь бачила перед собою шаблонних людей, які механічно змушені робити і говорити те що їм накажуть, не маючи права на власну думку і дії. Молодь бачила це і легковажила такими людьми" [7, арк. 71–73]. Такі методи ідеологічного контролю за вихованням були поширені на території Східної Галичини у міжвоєнний період, коли ці землі перебували під владою Польської держави, а згодом, з вересня 1939 року входила до складу СРСР, і українська молодь від цього страждала.

Автор не забував відзначити наполегливість і старання української молоді, яка у таких складних умовах знаходить можливість організуватись і долати труднощі. З цього приводу він зазначав "Знаючи стан довілля і важкі умови, в яких відбувається виховання нашої молоді, дивуєшся, як наша молодь дотримується гідного рівня розумових здібностей у вищих закладах освіти, як бореться за своє право до культурного життя. Ні одна молодь на світі, мабуть, після школи не опиняється одразу віч-на-віч з долею, як українська" [7, арк. 78]. Варто зазначити, що наслідком такої наполегливості української молоді стали молодіжні, просвітницькі, спортивні, скаутські товариства, що активно розвиваються у 20-х роках ХХ ст. переважно на території Східної Галичини, серед них варто згадати такі, як: "Пласт", "Сокіл", "Луг", "Просвіта" та інші.

Ще одна праця О. Тисовського, що стосується проблематики виховання української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період, "На тему сучасного виховання", написана на початку 30-х років ХХ ст. Тут автор, вже вкотре, звертає увагу на те, що міжвоєнне шкільне навчання і виховання кардинально поміняло свої методи та засоби порівняно із довоєнним. Раніше у вихованні значну роль відігравав авторитет учителя-наставника, якого боялися і поважали, не останнє місце у

такому сприйнятті відіграла монархічна модель державного апарату, що зберігалася у багатьох країнах Європи на початку ХХ ст. Війна знищила імперії, впала влада однієї людини над іншими, втратилася сила авторитету. Такі зміни торкнулися і шкільного виховання, учителі почали втрачати свій авторитет серед учнів. Відповідно втратили своє значення і ті виховні методи, які були актуальними у довоєнний час, а нових ще не придумали залишивши нові покоління у ситуації невизначеності. На думку О. Тисовського, у цей період школа почала сприйматися як щось, чого потрібно якнайшвидше позбутись і тому інтерес до неї поступово втрачався, натомість з'являється прагнення до матеріального забезпечення, до вирішення різних побутових проблем, це стало основним завданням суспільства у міжвоєнний період [10, арк. 80–82].

О. Тисовський у статті вказує на проблеми школи як державного інституту, що покликаний готувати нове покоління відповідно до потреб суспільства і з цим завданням не справлялась. З його точки зору, доцільнішим було б дозволяти дітям ще у школі вибирати напрямок їх подальшої діяльності бо "ще у дитячому віці потрібно привчати молодь до науки і техніки". У той же час автор визнає що втілення такої ідеї є клопітким і важким процесом, але чим більше вичікувати у цій ситуації, тим складніше буде у майбутньому, адже інтелектуальний потенціал має здатність вичерпуватись. Автор припускає, що при довгій бездіяльності здібний розум має здатність занепадати, оскільки не бачить шляхів реалізації своїх здібностей, а цього допускати не можна оскільки цей розум є власністю всього суспільства, а не одної окремої людини [10, арк. 87–89]. У цій ситуації актуальним видаються пропозиції автора щодо заснування окремих закладів, скерованих на ґрунтовне вивчення кожного з напрямків у науці чи техніці [10, арк. 90].

Автор згадував, що важливим у вихованні молоді у довоєнний період був індивідуальний підхід до кожного вихованця. Війна призвела до втрати школою свого авторитету і довіри у суспільстві. Характерним є те, що такі радикальні зміни в системі шкільного виховання не торкнулись українського населення Східної Галичини, адже в силу традиційності, яка притаманна українській ментальності та культурі, виховання молоді, їм вдалось зберегти повагу до авторитету батьків, учителів, зберегти рідну мову та місцеві традиції. З цього приводу О.Тисовський писав: "Щастя те, що наша молодь, попри всі негаразди ще не розучилась поважати авторитет. Навпаки, вона бажає побачити такий авторитет який би допоміг їй скинути все це пригнічення і пригноблення і піднести себе з колін" [10, арк. 104–105]. О. Тисовський відзначає важливу роль у вихованні української молоді Східної Галичини у міжвоєнний період, реалізованого у скаутській молодіжній організації "Пласт".

Отже, О. Тисовський вважав, що проблеми у системі виховання виникли внаслідок війни та відповідних геополітичних змін, до яких вона призвела. У працях "Наша молодіж (психологічна студія природника)", "Дещо про домашнє виховання (реферат виголошений на батьківських зборах 3.4.1938 р.)", "Дещо про умови виховання" та "На тему сучасного виховання" педагог досліджував низку чинників, що негативно впливали на психологічний і фізичний стан української молоді, порівняв довоєнні методи у вихованні молоді з тими, що появилися у міжвоєнний час, виклав шляхи їх розв'язання.

Список використаних джерел

1. Данилів Т. Основоположник Пласту (До 80-річчя з дня народження професора д-ра Олександра Тисовського). / Т. Данилів. – Мюнхен: Молоде Життя, 1966. – 47 с. 2. Центральний державний історичний архів України у м. Львові (далі – ЦДАЛ України), ф. 410, оп.1, спр.89, 19 арк. 3. ЦДАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.14, 27 арк. 4. Ступарик Б. Шкільництво Галичини (1772–1939 рр.) / Б. Ступарик. – Івано-Франківськ, 1994. – 143 с. 5. Щербяк Ю. Система морального виховання у школах західних областей України (1900–1939 рр.) / Ю. Щербяк. – Т.: ПАРАДІС, 1999. – 206 с. 6. ЦДАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.23, 1–54 арк. 7. ЦДАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.23, 55–79 арк. 8. Мисак Н. Педагогічна освіта в Галичині наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.: місце та роль у ній українського населення / Н. Мисак // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні науки: Наук. вісник: зб. наук. праць / Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова, Українська АН. – К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 51 (№ 9). – С. 19–24. 9. Герцок Д. "Розвиток української приватної школи в Галичині (кінець ХІХ – першої третини ХХ століття) як вияв громадської активності" / Д. Герцок // Вісник Львівського університету: Серія педагогіка. – Вип. 26 – С. 221–228. 10. ЦДАЛ України, ф. 410, оп.1, спр.23, 80–113 арк. 11. Удич З. Виховний потенціал Пласту-НСОУ в контексті розвитку сучасної освіти / З. Удич // Обрії: Науково-педагогічний журнал. – 2009. – № 1. – С. 51–54. 12. Удич З. Психолого-педагогічні вимоги до пластового виховника: історичний аспект / З. Удич // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – 2009. – № 2. – С. 101–104. 13. Удич З. Пластова система вимог і підготовка виховників до організації самовиховання юнацтва / З. Удич // Нова педагогічна думка. Науково-методичний журнал. – Спецвипуск. – Рівне, 2007. – С. 32–36. 14. Жданович Ю. М. Організаційно-педагогічні засади виховного процесу у скаутській організації Пласт: Дис. канд. пед. наук: 13.00.07 / Жданович Юлія Миколаївна. – Київ: [Б. в.], 2004. – 232 с. 15. Жданович Ю. Методи виховання в Пласті / Ю. Жданович // Рідна школа. – 2002. – Вип. 4. – С. 21–24. 16. Чепіль М. Педагогіка Пласту (перша третина ХХ ст.) / М. Чепіль // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету.

Серія: Педагогіка. – 2008. – № 4. – С. 63–67. 17. Окаринський М. Плекання фізичного здоров'я в системі пластового виховання 20–30-х років ХХ ст. / М. Окаринський // Освітнянин. – Т.: ТОВ "Лілея". – №6. – 1998. – С. 21–22. 18. Окопний А. Новаторське використання системи фізичного виховання в педагогічній роботі професора О. Тисовського. / А. Окопний // педагогічні, психологічні та медико-біологічні проблеми виховання і спорту: Збірник наукових праць під ред. Єрмакова С. С. – Харків: ХХІІІ. – 1999. – № 21. – С. 60. 19. Тисовський О. Життя в Пласті. Основи пластового знання для української молоді / О. Тисовський. – Львів, 1921. – 158 с.

Владимир Струганец

ВИДЕНИЕ АЛЕКСАНДРОМ ТИСОВСКИМ ПРОБЛЕМ ВОСПИТАНИЯ УКРАИНСКОЙ МОЛОДЕЖИ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧИНЫ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье проанализированы видение А. Тисовским проблем воспитания украинской молодежи Восточной Галичины в межвоенный период. Исследован ряд работ, посвященных этим проблемам и раскрыты основные его мысли по их решению.

Ключевые слова: Александр Тисовским, проблемы воспитания, украинская молодежь, межвоенный период, научное творчество

Volodymyr Struganets

VISION OF OLEKSANDR TYSOVSKYY OF THE PROBLEMS OF EDUCATION OF THE UKRAINIAN YOUTH IN EASTERN GALICIA DURING THE INTERWAR PERIOD

This paper examines the vision of O. Tysovskyy of the problems of education of the Ukrainian Youth in Eastern Galicia during the interwar period. A series of works devoted to these problems were investigated and basic ideas for their solution were determined.

Key words: Oleksandr Tysovskyy, problems of education, Ukrainian youth, interwar period, scientific work.

УДК 94(477)

Ігор Саківський

ВАСИЛЬ ТУРКОВСЬКИЙ ТА ЙОГО РОЛЬ У ПРОПАГАНДИСТСЬКІЙ ТА ВИДАВНИЧІЙ ДІЯЛЬНІСТІ ОУН У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОКРУЗІ У 1929–1934 РР.

У статті автор аналізує одну з найважливіших складових діяльності ОУН – пропаганду та нелегальне видавництво. Основна увага приділена акціям, які відбувались у повітах Тернопільської Округної Екзекутиви ОУН у 1929–1934 рр. Показано хід розслідування діяльності одного з визначних діячів ОУН Василя Турковського та проаналізовано листівку ОУН "Український народ"

Ключові слова: ОУН, пропаганда, нелегальна література, Василь Турковський, міжвоєнний період.

Після свого створення у 1929 р., ОУН намагалась активізувати політичну свідомість українського населення та протидіяти польській владі. Одним з напрямів діяльності були акції саботажів, які завершилися лише після пацифікації та залучення військових частин до репресій восени 1930 р. [11, с. 131; 7]. Проте не менша увага в ОУН приділялась пропаганді та видавничій діяльності.

Одним з найважливіших завдань, яке стояло перед ОУН було поширення своїх ідей серед українського населення Речі Посполитої. В організаційній структурі ОУН на рівні крайової, окружних та повітових екзекутив існувала посада референта пропаганди, який займався доставкою преси та літератури [11, с. 104]. Не була винятком і Тернопільська ОЕ, що створена у 1929 р. на території Тернопільського, Збараського, Зборівського, Терехівського, Скалатського повітів. Члени ОУН цих повітів відзначались активною пропагандистською діяльністю, проте вона є недостатньо дослідженою та потребує глибшого аналізу та вивчення.

Досліджувана проблема частково розглядається у працях Петра Мірчука [6] та Романа Висоцького [11], які зосереджують увагу на загальних тенденціях пропагандистської діяльності ОУН у Східній Галичині, згадуючи при цьому Тернопільську округу.

Джерельна база дослідження представлена фондами Центрального державного історичного архіву в м. Львові (далі – ЦДІАЛ України) [9], Державного архіву в Тернопільській області [1–4],